

ІРИНА МИРОНЕНКО,

письменниця, журналістка, представник журналу
«Вінницький край» у Харкові

ОДИН ТАРАС, ОДНА МОВА, ОДНА УКРАЇНА

Пісня «Їхав козак за Дунай» написана козаком Харківського полку Семеном Климовським ще за часів, коли за Дунай вирушали у черговий виснажливий похід верхи на конях. Сучасну уявну подорож за Дунай допоможуть здійснити новітні технології і література. Зв'язок через вайбер посприє знайомству з українським письменником Румунії, перекладачем, редактором журналів та головою комісії з питань культури Спілки українців Румунії Михайлом Трайстою.

У Румунії довго зберігався звичай бити і тягати за волосся дітей на межі, де сходилися землі сусідів. Виявляється, для того, щоб не забути місце розмежування володінь. Якщо вдаватися до символів, це нагадує ситуацію на українсько-румунському порубіжжі. Карати дітей, аби старші не забули, що саме тут зійшлися їхні поля. Євросоюзу Румунію називають мостом між Заходом і Сходом. Порівняти, як живеться українцям у Румунії та румунам в Україні попрошу свого співрозмовника. Михайло Гафія Трайста, автор 20 книжок прози, поезії, драматургії. Одна з його нових книжок – роман «Незнайомка у фіалковій сукні».

Літературознавець, голова Київського осередку Національної Спілки письменників України прозаїк Володимир Даниленко, написав про пана Михайла: «Його письмо – це синтез української класичної та сучасної української прози. У письменника жорстка, чоловіча манера письма. Він вміло вибудовує драматичний конфлікт і використовує діалектний колорит Мараморощини. За глибиною, внутрішньою напругою, гумором,

пластикою, епічним мисленням це один з найкращих сучасних українських прозаїків».

Додам, що Мараморощина в Румунії – рідні місця мого співрозмовника. Він виріс у карпатському селі, здобув освіту і мешкає у столиці. Отже, час телефонної розмови з Бухарестом. Почали її з дитинства, рідного села. Ось що розповів Михайло Трайста.

– Я народився в селі Рона де Сус – Вишня Рівня. Це село можна назвати столицею українства Румунії. Мається на увазі, що у цьому селі народилися письменники Іван Федько – перший прозаїк української літератури Румунії, Михайло Недеяк – перший романіст української літератури Румунії, Павло Романюк – романіст і поет. Я почав першим писати драматургічні твори в українській літературі Румунії. Ще народилися письменники Марта Бота, Марія Опійшан, Ілля Надан, дуже багато науковців – географ Василь Куриляк, лінгвісти Василь Андрошук і Одарка Бовт, визнані в усій Румунії. Багато художників, серед яких Аурель Дан – найкращий сучасний румунський художник. Ось таке воно – моє рідне село Вишня Рівня...

Михайло Трайста вивчає як науковець і журналіст міжкультурні комунікаційні стратегії. Вибір професії пояснює так:

– Я обрав журналістику не в молоді роки, а пізніше. Працював прикордонником на кордоні Румунії і України. Пізніше, в 32 роки, поступив на факультет журналістики. У цей час я друкував свої твори в різних газетах.

– *Пане Михайле, знаю поетів і прозаїків в Україні – Ваших ровесників, які пройшли строкову службу в армії, писали там вірші й оповідання. Де-хто воював в Афганістані, як офіцер Іван Шкварко, автор збірки віршів «Крила мужності». Він – родом з Поділля, жив після афганської служби в Харкові. Не пригадую його в цивільному. Навіть на Шевченківське свято до Вінниці їхав при погонах і кашкеті. Помер передчасно і раптово – присів на лавку в метро і серце, виснажене Афганом, зупинилося. Ви розповідаєте мені про своїх співвітчизників-літераторів, а ж про своїх, аби зрозуміти, чому прикордонна служба змінилася у Вас роботою зі словом. Як Ви стали прикордонником і чому змінили професію?*

– У своїй нагірній проповіді Ісус Христос сказав, що ніхто двом панам служити не може, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматись одного, а другого знехтує. Я вважав, що бути письменником – це професія, хоча такої професії в Румунії не існує, і тоді вирішив стати журналістом, щоб заробляти пером на щоденний хліб. Просто настав час вибирати військову чи літературну кар'єру, але в мене вийшло все так успішно завдяки письменнику і депутату в Парламенті Румунії Степанові Ткачуку, колишньому голові Союзу українців Румунії, який сліпо повірив у мої перші проби пера і весь час допомагав мені мораль-

но і матеріально, клопотався про письменницькі стипендії, рекомендував мої твори видавцям, що платили гарні гонорари, слав у різні табори за кордон і весь час наказував, щоб я не «розтрайстився», бо прокляне мене з того світу. Можу казати, що мені пощастило...

Після факультету журналістики закінчив секцію української і російської мови у Бухарестському університеті, потім мастерата. Тепер захищаю свою докторську працю. Назва роботи «Образ українця в російській літературі та образ росіянина в українській літературі», тобто образ москаля в українській літературі. Моя робота вже написана, але рухається до захисту важко. Багато професорів з комісії – філоруси, вони закінчували освіту в Москві, старші – в Ленінграді. Боремося помалу. Не знаю, чи вдасться закінчити. Їм не до вподоби така тематична праця.

– *Перечитувала перед розмовою з Вами Іона Друце «Запах спелой айвы». Російський переклад з молдавської мови зберіг це слово «москаль», точніше його пестливу форму. Процитую за цим перекладом твір 1972 року: «В расщелины камней скамейки, на которой он сидел, выползло огромное количество маленьких жучков, называемых в Молдавии «москаликами». Они собрались целыми скопищами там, куда проникали лучи солнца». На Харківщині ці жуки нейтрально звалися ще в моєму дитинстві солдатиками, хоча в Харкові був і є старий район Москалівка. Ви аналізували ситуацію у яких хронологічних межах? Від «Москаля-чарівника» Котляревського і «Салдацького патрета» харківця Квітки-Основ'яненка, далі аж до Маяковського, який часто бував у столиці радянської України – Харкові та закликав: «москаль, на Украину зубы не скаль»? 21 століття прихопили з літературою про війну на Донбасі?..*

– Дякую за інформацію, про «москаликів», використаю. Я стараюсь кільки можу бути об'єктивним, але образ росіянина зі всіма його етнонімами (москаль, кацап, лапотник, кислопуз), в українській літературі настільки кумедний і негативний, що ніхто й не повірить мені. «Ви не знайшли жодного позитивного москаля в українській літературі, це не правильно!» – погрозливо зауважив мені один з професорів комісії. І я таки знайшов позитивного москаля в одній з подільських казок, але виявилось, що його звали «москалем» за те, що був солдатом, а за національністю був «хахлом». Я почав презентацію образу москаля з народної творчості (пареміологія, пісні, легенди та казки), класичних творів Івана Котляревського («Енеїда» та «Москаль-чарівник»), Григорія Квітки-Основ'яненка («Салдацький патрет») Левка Боровиковського, Тараса Шевченка до сучасних творів Василя Шкляра, Марії Матіос, Володимира Даниленка, Юрія Андруховича та інших.

– *В Україні зараз багато публікацій, що описують невдоволення румунів Закарпаття тим, що лише у початковій школі діти вивчатимуть мову батьків. Чи є українські школи в Румунії, хто їх фінансує і які пер-*

спективи у тих дітей українців – жити на дві країни, спробувати вести підприємницьку діяльність по обидва боки кордону або ж пориватися далі від небезпечної межі, від України?

– У Румунії кожна меншина має право на викладання у школах рідною мовою. Після мадярів і німців ми, українці, – третя меншина. Навіть громада 70-80 членів має право навчатися рідною мовою. Певна річ, що ми в Румунії стоїмо між молотом і ковадлом. Усі беруть за орієнтир нас – чому ми маємо право вчитися українською мовою в Румунії, а румунам в Україні це не буде доступно. Це і Посольству закидають на всіх заходах. Щодо українських шкіл у Румунії, батьки не завжди подають своїх дітей на українські секції. Але зараз у кожному селі є українська секція, де вивчаються українською всі предмети. Є український ліцей імені Тараса Шевченка у місті Сигіті-Мармацією, є в коледжі Юлії Хаждеу українська секція і також у Сучаві такий ліцей. Щодо дітей, які вивчали українську мову, хочу сказати, що тепер дуже багато і дуже швидко можна знайти собі працю. Я бачу по своїй дочці. Вона закінчила українсько-російську секцію і через тиждень уже знайшла собі працю. І її оплата підвищена, бо українська мова і болгарська та інші оплачуються більше, ніж англійська і російська.

– Це в Бухаресті?

– Так. Дочка працює на фірмі, де перекладає різні документи або відповідає на дзвінки з України.

– У 19 столітті румунські нащадки заможних родин часто їхали здобувати освіту до Франції, але дехто вирушав на схід, зокрема й до Харківського університету. Голова сучасного Харківського історико-філологічного товариства Сергій Вакуленко скромно написав, що румунською літературою цікавиться аматорськи. При цьому в нього є публікація румунською мовою ось про що. Мовознавець Олександр Потебня, наш харківець, контактував із представниками родини Хаждеу. Батько і син – Александру і Богдан Петрічейку навчалися у Харківському університеті. Богдан Петрічейку Хаждеу – прозаїк, поет, драматург, фольклорист. Написав таке: «Одна тільки література утверджує розумне існування нації. І більше того: тільки вона дарує їй секрет безсмертя». У центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету ім. Василя Каразіна зберігається книжка румунською мовою кінця 18 століття, подарована батьком синові, аби той навчався за нею рідної мови. Ось про них і надрукована розвідка мого земляка пана Сергія Вакуленка. Чи родина Хаждеу відома в сучасній Румунії?

– Так, досить відома. Я вже казав про ліцей Юлії Хаждеу, дочки Богдана Петрічейку Хаждеу. Кілька ліцеїв поіменовані на її честь. У кожному місті є вулиця Хаждеу. Він навіть працював директором державного архіву в Бухаресті після того, як повернувся в Румунію. Це великий

фольклорист та історик. Його вважають засновником румунської фольклористики. Також він написав п'єсу про Тимоша Хмельницького і весілля з дочкою господаря Молдови Василя Лупула. Досить цікава п'єса, гралася колись у Бухаресті на сценах.

До нашої розмови пасує музика класика 19 століття Енеску – «Румунська рапсодія». Про цього румунського композитора переповідають, що дитиною він вперше побачив скрипаля і так захопився його грою, що вирішив її копіювати. До якоїсь дощечки прив'язав мотузку і робив вигляд, що теж грає. Знайшла цифру – в Румунії 32 письменники, які пишуть чи писали українською мовою. Їх знають поза літтусовкою чи хтось робить вигляд, що теж «грає», а не просто смикає за мотузку-струну? Чи їх справді більше 30-ти?

– Та було 32. Але вони помирають. Ось цього року померло двоє. У Румунії є члени Спілки письменників України. Нас усього 5. Я наймолодший, хоча й не такий молодий. Минулого року я заснував фестиваль «Українські юні таланти», де є секції літератури, музики і малювання. Прийшло багато дітей, і двоє з тих студентів, які посіли перше місце, вони вже почали писати. Одна дівчина – прозу, інша – статті, публікації. Ми їх візьмемо працювати в наші редакції, бо я теж наймолодший із усіх наших редакторів, які вже на пенсії. Є ще пані Ірина Мойсей, але вона з України, сюди вийшла заміж. Ще є отець Корнелій Ірод, Іван Ковач, Микола Корсюк, Михайло Михайлюк. Дуже потужний літератор Микола Корнищан, але він не хоче бути членом Спілки письменників. Це не має значення, чи належить письменник до певної Спілки, хоча в Румунії члени такої творчої Спілки отримують подвійну пенсію від держави. І можна користуватися різними пільгами – не так, як в Україні.

– Ви редагуєте окрім українських журналів ще й румунський, назву якого можна перекласти «Шинеля Гоголя». Так багато важить слов'янська традиція для румунської інтелігенції, точніше, традиція російської літератури шукати «маленьку людину»? І кого у Вашому суспільстві цікавлять літературні журнали будь-якою мовою?

– Не знаю, на скільки їх цікавлять журнали. Побачив останнім часом, що цікавить навіть пересічних читачів література сусідніх країн. Почали друкувати багато перекладів з малярської. На превеликий жаль, у нас з Україною невідомо що трапляється, бо, крім Юрія Андруховича і Оксани Забужко, нікому не вдалося потрапити до читачів Румунії – ніхто не брався перекладати з української. Тепер ось з'явився Жадан – переклала його Марія Семенюк. І була презентація книжки Володимира Даниленка «Клітка для вивільги». Я переклав його румунською мовою. Книжка зацікавила румунських читачів. Бачимо, що надалі будуть звертатися до нас. Коли я звертався до деяких письменників, вимагали авторські права. Тепер працюю над текстами Ігоря Гургули зі Львова. Переклав новелу Олександра

Масляника, закарпатських письменників, уже готова до друку збірка малої прози пані Галини Тарасюк. Надіємося, що потроху долучаться й інші перекладачі. Українська література зайде до нас, як література сусідньої країни. Але треба, щоб і Україна перекладала, щоб контакти були на рівні Спілок письменників. Я приходив із Михайлом Сидоржевським до голови румунської Спілки. Вони підписали угоду. Пан голова Сидоржевський повернувся в Україну й на тому закінчилося. Румуни підлагодили антологію прози, але не видають. Кажуть, не видадуть, доки не побачать, що і в Україні щось робиться, тобто щоб існував обмін. Але на тому й завершилося...

– *Сподіваюся, продовження таки буде. Пане Михайле, Ви – голова товариства українців Румунії ім. Тараса Шевченка, заступник голови Союзу Українців Румунії і Бухарестської філії СУРу. Член Національних спілок письменників Румунії і України, лауреат престижних премій. Писали мені, що 12 березня мало відбутися важливе зібрання з обговорення проблем українства в Румунії. Про що йшлося?*

– Це щомісячне зібрання. У нас в Румунії 70 тисяч членів СУРу. Великі філії Союзу є на Мараморощині, в Сату-Маре, Арад, Карансебеш, у Тімішоарі, у Тульчі, Яссах, Ботошанях і Сучаві. Дуже багато праці там. Зараз ми маємо понад 500 культурних подій на рік. Тож немає дня, щоб не відбувалося від однієї до кількох українських подій у Румунії. Від рівня організацій місцевих до таких потужних фестивалів та різних конференцій, що проходять у Клузі, Сату-Маре, Бухаресті. Щомісяця маємо великі події. Тож ми обговорюємо на щомісячних засіданнях бюджет та інші питання.

– *Великий рух народів змінив етнічне обличчя Європи між двома Світовими війнами. Так, 1930 року в Румунії мешкало понад три відсотки українців. Більше було тільки німців та угорців. Природно, що румунів – 72%. Але в цей період Румунія була лідером у Європі за народжуваністю і першою-таки за дитячою смертністю. Що в новому тисячолітті вирізняє Румунію, окрім легенд про вампірів і графа Дракулу?*

На ці шаблонні туристичні образи Михайло Трайста почав говорити з посмішкою в голосі, але потім додалося ноток гіркоти.

– В Європі говорять про румунів як про крадіїв і злодіїв. Телебачення нав'язує щодня такий негативний образ румуна всьому світу. Я сам це бачив в Італії. Там багато працюють з мого рідного села, тож кажуть, що не вважають їх румунами, приймають на роботу. А в румунів негативний імідж.

– *Але ж політику «безпечного простору» на землях нинішньої Румунії намагалися запроваджувати ще від часів римського імператора Августа. До речі, іноземці сприяли й народженню легенд про Дракулу. Реальний Влад III-й Дрегуля жив у XV столітті, протистояв турецькій навалі. Мав прізвисько «Цепеш» – той, хто саджає на палі. Звичайно, не він винайшов таку страту, але до певної міри вона сіяла страх серед ворогів. 1897 року*

ірландець Брем Стокер написав роман «Дракула». Отак румунське «дрегуля» (дорогий) перетворилося на «дракула» (нечиста сила).

– Окрім замку графа Дракули в Румунії варто побачити замок Юлії Хаждеу із міста Кемпіна. Існує легенда, що як дочка Хаждеу померла, вона розмовляла з батьком і дала йому всі дані, як побудувати той замок. Охоронці чують вночі різні звуки, відбувається щось дивне в тому замку.

– Не дивно, що на Харківщині теж присутній румунський слід. Наприклад, землі навколо Харкова в минулі століття належали родині Кантемирів. Дружиною одного з Кантемирів була донька воєводи Валахії Касандра Кантакузен. Їм'ям Димитрія Кантемира названо Християнський університет в Румунії. За півсотні кілометрів від головного міста Харківської області є село Кантакузівка (від Кантакузена) – як нагадування про початок XVIII століття, похід на Прут і потім роздаровані його заможним учасникам землі на Слобожанщині.

Тож які побажання будуть від українського письменника Румунії потенційним його читачам в Україні?

– Бажаю дубового здоров'я, багато щастя, успіхів. І як каже православна віра, один Бог, одна віра, одне хрещення, я скажу: один Тарас, одна мова, одна Україна. Слава Україні!

Залишається побажати й мені, аби у наших країнах знаходили гідне місце ті, на кому, за переконаннями румунів, трималося суспільство раніше – BELLATORES (воїни), LABORATOREZ (трудящі) і ORATOIRES (промовці). Місію останніх певною мірою виконують сучасні письменники. Своєю творчістю вони бережуть межі (чи модерне безмежжя) національних культур. Але й сприяють, аби їхнім співвітчизникам були доступні книжки, написані в сусідніх країнах. Як це робить Михайло Трайста у Бухаресті.

Голова НСПУ Михайло Сидоржевський виступає на урочистому закритті Шевченківського свята. Світлина Олександра Гордієвича